

Svend Aage Hansen og Ingrid Henriksen: *Velfærdsstaten 1940-78. Dansk social historie 7.* (Gyldendal, 1980). 399 s.

Man studser lidt over, at Svend Aage Hansen og Ingrid Henriksen kalder det 7. bind af dansk socialhistorie for »Velfærdsstaten 1940-78«, eftersom de fleste vel anser krigsårene 1940-45 for en periode, der netop ikke var præget af velstand. Årsagen er måske, at man vil afkorte bogtitlen på bekostning af nøjagtigheden, men det er ikke usandsynligt, at bogens titel hænger sammen med forfatternes påstand om, at der selv i besættelsens værste år ikke var nogen forholdsvis forskel mellem forringelsen af arbejdernes og den øvrige befolknings kår, således som man i almindelighed og især fra arbejderorganisationernes side har hævdet.

Det er indlysende, at skatteligningen er så mangelfuld, at den ikke kan bruges til ret meget i så henseende, men så snart man forsøger sig med andre beregninger, er man ofte på endnu mere usikker grund. Bogen fremhæver med rette kvalitetsforringelsens væsentlige betydning – også for den sociale fordeling – hvortil kommer uligheden mellem medarbejdere i tysk tjeneste og de andre. Som noget af et antiklimaks i forhold til bogens øvrige frestilling af perioden er en konklusion om, at levestandarden har været lav »ja, endog katastrofal lav for den dårligst stillede del af arbejderklassen«.

Forfatternes konklusion er imidlertid, at den indkomstudjævning, der var skredet langsomt frem i 20'erne og 30'erne, fortsatte under krigen og i efterkrigstidens genopbygningsperiode. Heller ikke for det følgende tiår mener de, at indkomstudjævningen var synderlig stor, snarere mindre end i perioden 1938-1950, men i modsætning til beskrivelsen af forholdene under kri-

gen understreges her, at den virkelighed, tallene skal beskrive, havde ændret sig på mange andre måder, end hvad der fremgår af det statistiske materiale.

Dette gælder i endnu højere grad de »brølede 1960'ere«, som bogen beskriver mere interessant end de øvrige hovedafsnit. På grund af konkurrerende pris- og lønstigninger var stigningen i arbejdernes realindkomst i slutningen af 60'erne og i begyndelsen af 70'erne det helt dominerende træk. Desværre mangler man en analyse af overenskomstsystemets indflydelse herpå, lige som man i det hele taget savner en mere dybtgående analyse af sam- og modspillet i dansk økonomi mellem de overenskomstbestemte arbejds lønninger og de øvrige økonomiske faktorer. Der burde f.eks. have været gjort opmærksom på, at netop i den nævnte periode havde arbejdsgivernes eftergivenhed som følge af højkonjunkturen sat denne mekanik ud af spillet. Betydningen af, at en væsentlig del af indkomstfastsættelsen foregår på organisationsplan, nævnes dog kort i beskrivelsen af perioden efter 1972 (s. 269).

Spørgsmålet er herefter, om der fandt en indkomstudjævning sted i 60'erne, og altså om arbejderne opnåede en større reallønsstigning end de øvrige befolkningsgrupper. Netop i dette afsnit (ss. 205-11) når bogen et højdepunkt i anvendelsen af faglige udtryk, der er uforståelige for ikke-fagmænd. Disse tekniske betegnelser er vel i øvrigt som regel overflødige, fordi meningen kunne have været udtrykt på dagligdags dansk, og hvis forfatterne ikke havde været i stand hertil, burde de i hvert fald have forsynet bogen med en ordforklaring.

Når man trænger igennem dette vildnis af fremmedord, ses det, at bogens umiddelbare resultat er, at arbejdernes andel i velstanden steg, idet

prisstigningerne ikke helt kunne opveje pengelønsstigningerne. Ved en bedømmelse af arbejderne lønstigning må man imidlertid tage den voksende funktionærstand med i betragtning. Omvendt må det erindres, at den begyndende omfordeling over de offentlige finanser har været stigende.

For at kunne bedømme denne omfordeling må læseren selv skønne, hvor stor en indflydelse den voldsomme udvikling af socialforsorgen, uddannelsessektoren samt syge- og sundhedssektoren har haft på realindkomstens fordeling mellem befolkningsgrupperne og på den økonomiske udjævning. I det inflationsprægede tiår er der næppe tvivl om, at de lavestlønnede, som man ved alle overenskomster har forsøgt at hale med op, samt den lille gruppe af sociale tabere i denne periode har været samfundets egentlige sociale problem i snæver forstand.

Halvfjerdernes krise kom efter mange års næsten ubrudt økonomisk vækst og efter et meget stærkt konjunkturopsving i årene 1972-73. Det kunne have været et velkonsolideret Danmark, der gik ind i den periode, som vel kommer til at hedde oliekrisen, men det var ikke tilfældet. Velstanden var opnået på kredit, der mest direkte lod sig aflæse i den voksende udlandsgæld. Krisen medførte væsentlig forskydning af indkomstforholdene mellem de enkelte erhvervsgrupper. Lønarbejderne fortsatte med forholdsvis stærke indkomstfremgange, mens især de højere tjenestemænd og byernes selvstændige erhvervsdrivende sakkede bagud. Man var for alvor begyndt en udvikling hen imod en jævnere indkomstfordeling.

Selv om bogen ikke direkte behandler kapitalen, men arbejderne, giver den et så bredt billede af samfundsøkonomien, at man savner en henvisning

til den voksende indflydelse, som udenlandsk kapital har fået på dansk erhvervsliv. Arbejderne mærker det direkte, når en udenlandsk koncernledelse beslutter at lukke en virksomhed, den ejer her i landet.

Vor tids helt afgørende sociale problem er naturligvis arbejdsløsheden, og bogen giver en oversigt over de problemer, der knytter sig hertil. Denne oversigt er imidlertid mere overfladisk, end man kunne have ventet af forfatterne. Der sammenlignes mellem visse ydre træk nu og i 1930'erne, og selv om de betydelige støtteforanstaltninger, der nu iværksættes, beskrives indgående, får man ikke noget indtryk af den helt afgørende forskel imellem en arbejdsløs kår i 30'erne og nu. Paradoxproblemet nævnes, men analyseres ikke, skønt det angiver et af det moderne samfunds mest betydningsfulde problemer.

Forfatterne taler om højkonjunkturen i 1967-73 og lavkonjunkturen i 1973-77, og det forstås naturligvis, hvad de mener hermed, men når to fremragende nationaløkonomer beskæftiger sig med historie, ville det have været lærerigt, hvis vi havde fået lidt at vide om, hvordan denne lavkonjunktur adskiller sig fra fortidens økonomiske bølgedale. Det er så vidt erindres *Gunnar Myrdal*, der har udmøntet betegnelsen *stagflation*. Et teoretisk bidrag til denne diskussion burde der nok være blevet plads til.

Nærværende anmeldelse er bygget over bogens skildring af arbejderne forhold i de 3 perioder, fordi skildringen af disse perioder indeholder de mest originale træk i fremstillingen. Det bør tilføjes, at der også i øvrigt gives en god beskrivelse af samfundsforholdene i almindelighed. Væsentlig for en bedømmelse er imidlertid spørgsmålet om, i hvilket omfang det

er lykkedes at inddrage det kvalitative og litterære stof, således som det er bebudet i programerklæringen i værkets 6. bind, som de to forfattere også har skrevet. At det kniber i så henseende, ser man ikke mindst i beskrivelsen af de store politiske forlig og »helhedsløsninger« i perioden, hvor en fordelingspolitisk analyse i høj grad var tiltrængt og derfor savnes. Alt for ofte er de litterære kilder gengivet, uden at man helt er klar over, om forfatterne er enig i de citerede udtalelser, eller hvorledes de passer ind i den statistisk-økonomiske analyse. Dette er så meget desto mere beklageligt, som litteraturfortegnelsen viser, at forfatterne har et imponerende kendskab til de samfundsvidenskabelige værker i videste forstand.

Den tidsperiode, vi nu er kommet ind i, er for samfundsbeskrivelsens vedkommende ikke mindst præget af opinionsundersøgelserne. Vi har fået et helt nyt redskab til at analysere og i nogen grad også forudsige den politiske og sociale udvikling. Om en så ukritisk anvendelse af opinionsundersøgelserne, som bogen indeholder, er berettiget, har anmelderen ikke forudsætninger for at bedømme, men man savner i hvert fald en fremhævelse af de problemer, som en alt for ukritisk anvendelse af disse undersøgelser rejser.

Det allervanskeligste spørgsmål i en fremstilling af denne karakter er, om tilfredsheden med tilværelsen er forøget i de grupper, der har fået det »bedre«. Dette afgørende kvalitative spørgsmål berører bogen ikke. Det var jo ikke alene det danske samfund som helhed, der var sårbart, fordi vi havde levet over evne, det var ikke mindst de grupper, der for en generation siden var boligkasernes klientel, men som nu er flyttet ind i parcelhuse (dette

skrækelige ord, der blev skabt, netop fordi det kun var rigmænd, der havde villa, hvorimod arbejderne havde parcelhus).

Vi kan umiddelbart konstatere en formindskelse af den faglige og geografiske mobilitet, som støtter bogens kritiske holdning over for det traditionelle klassebegreb, men vi savner en virkelig socialpsykologisk behandling af problemet. I en bog som denne kunne vi nøjes med en antydning af problemets karakter.

For god ordens skyld bemærkes, at anmelderen ikke i det foregående har taget stilling til spørgsmålet om, hvad socialhistorie er i modsætning til anden historie, eller til spørgsmålet om, hvorledes man kan placere samfundsvidenskaberne i forhold til det, der kaldes samtidshistorie. Læst uden videnskabs-teoretiske bagtanker er bogen en særdeles god økonomisk analyse af vor tid, og den er i øvrigt en interessant begyndelse på en vej, der må længere frem henimod en integreret samfundsbeskrivelse.

Poul Meyer

Danske Domme 1375-1662. De private domssamlinger ved Erik Reitzel-Nielsen under medvirken af Ole Fenger. Bd. III: 1570-1581 (422 s.) og Bd. IV: 1582-89 (440 s.). (Det danske Sprog- og Litteraturselskab, C.A. Reitzels Boghandel, 1979 og 1980).

Nu foreligger bind III og IV af Det danske Sprog- og Litteraturselskabs store værk, De private domssamlinger, som indledtes i 1978. Bind I og II dækkede henholdsvis 178 og 15 år, mens bind III dækker 11 år og bind IV kun 7 år. Mængden af bevarede domme er således klart i stigning. De to sidste